



Clingendael

Netherlands Institute of International Relations



SEPTEMBER 2020

“Wat denkt u: komen de Russen?”

Dreigingsbeeld over Rusland polariseert in Nederland



Het 16e eeuwse bronzen “kanon van de Tsaar” in het Kremlin (bron: Pxhere)

Als Rusland in het nieuws komt is dat overwegend in negatieve zin. Te denken valt aan berichtgeving over binnenlandse repressie, militaire provocaties, desinformatiecampagnes of cyberaanvallen op Westerse doelen. De Nederlands-Russische betrekkingen zijn vooral na 2014 verslechterd als gevolg van de annexatie

van de Krim en het conflict in het oosten van Oekraïne, het neerhalen van MH-17 en ongewenste inmenging in onze binnenlandse aangelegenheden. In het publieke debat wordt Rusland vaak vereenzelvigd met een alomtegenwoordige President Vladimir Poetin die een conservatief-nationalistische koers vaart en poogt de absolute macht te behouden, het Westen te verzwakken en opnieuw een status als grootmacht te verwerven.

Het is dan ook niet vreemd dat opinieonderzoeken van de afgelopen jaren uitwijzen dat de Nederlandse publieke

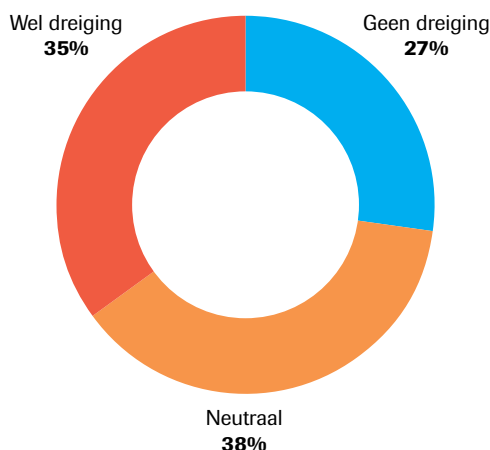
* De auteurs danken in het bijzonder Mark Elchardus voor zijn nauwe betrokkenheid bij het opstellen van de vragenlijst en uitvoering van de analyse. Tevens zijn zij André Krouwel en Tom Etienne van Kieskompas zeer erkentelijk voor de dataverzameling.

Barometer Alert

opinie over Rusland overwegend negatief is geworden en vele Nederlanders Rusland als een bedreiging zien. Zo blijkt bijvoorbeeld uit een [survey van december 2018 door het PEW Research Center](#) dat van alle Europese landen Nederlanders en Zweden het meest kritisch oordelen over Rusland (beide 79%, ten opzichte van een gemiddelde van 66%). Toch is het goed dergelijke uitkomsten regelmatig te controleren: veel onderzoek betreft immers kleinschalige momentopnames of biedt niet de mogelijkheid onderscheid te maken tussen verschillende groepen respondenten en hun opvattingen over andere onderwerpen. Uiteindelijk is het dreigingsbeeld onder de Nederlandse bevolking een belangrijke graadmeter voor het maatschappelijk draagvlak voor het overheidsbeleid ten aanzien van Rusland, de NAVO en onze energievoorziening.

De Clingendael Buitenland Barometer heeft ruim 23 duizend Nederlanders de vraag gesteld in hoeverre Rusland een bedreiging voor Europa vormt, hoe zij denken over onze bondgenootschappelijke verplichtingen in NAVO-verband en over de Nederlandse import van Russisch gas. De resultaten van dit onderzoek zijn minder eenduidig negatief dan die uit de aangehaalde PEW survey: het dreigingsbeeld is minder sterk en verschilt tussen geledingen in de samenleving. Van alle deelnemers is ruim 35% het eens met de stelling “Rusland is een bedreiging voor de veiligheid van Europa”, terwijl 38% zich neutraal opstelt of het niet weet, en 27% Rusland niet als bedreiging ervaart.

Russische dreiging voor Europa



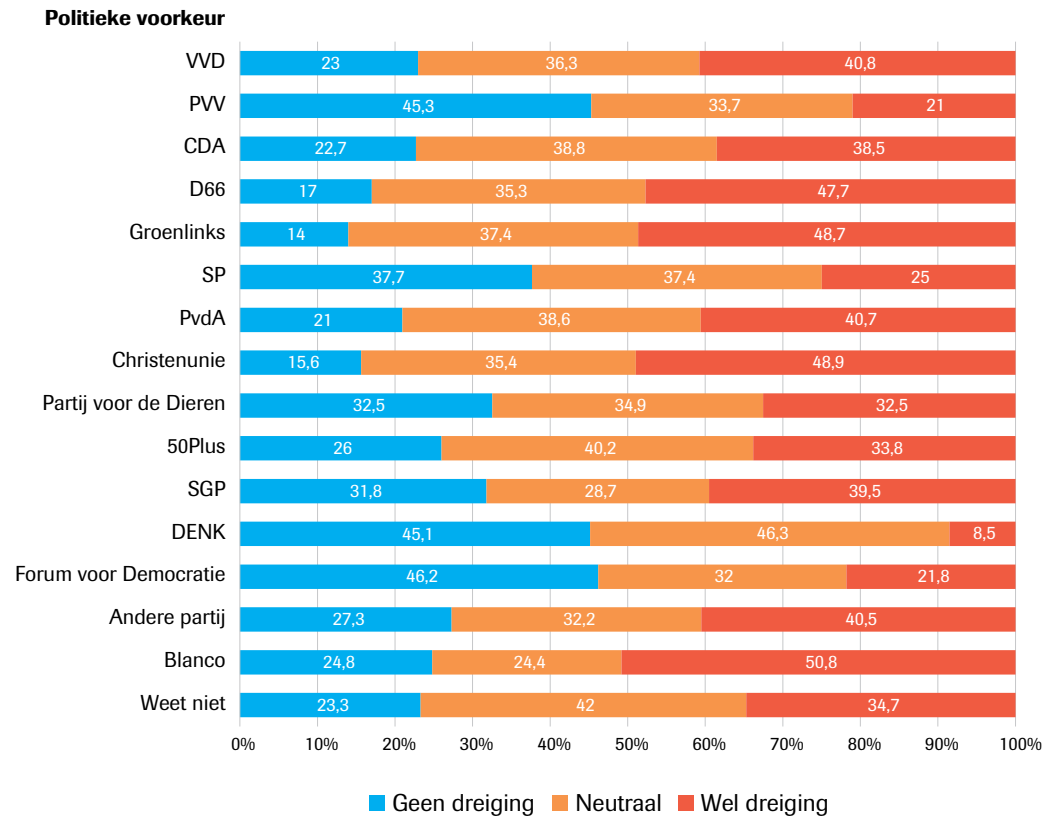
Er blijkt een duidelijke correlatie tussen de mate waarin men Rusland als dreiging ziet en drie factoren: politieke voorkeuren, sociaal-culturele attitude en algehele bezorgdheid over geopolitieke spanningen. Andere kenmerken zoals geslacht, opleidingsniveau, regio of leeftijd spelen geen noemenswaardige rol. De relatief grote groep die voor een neutraal antwoord kiest valt op, wat erop zou kunnen wijzen dat veel respondenten zich niet voldoende geïnformeerd voelen en/of twijfelen over hoe ze een Russische dreiging moeten inschatten.

Verschillen op basis van politieke voorkeur, sociaal-culturele attitude en een algemeen gevoel van onveiligheid

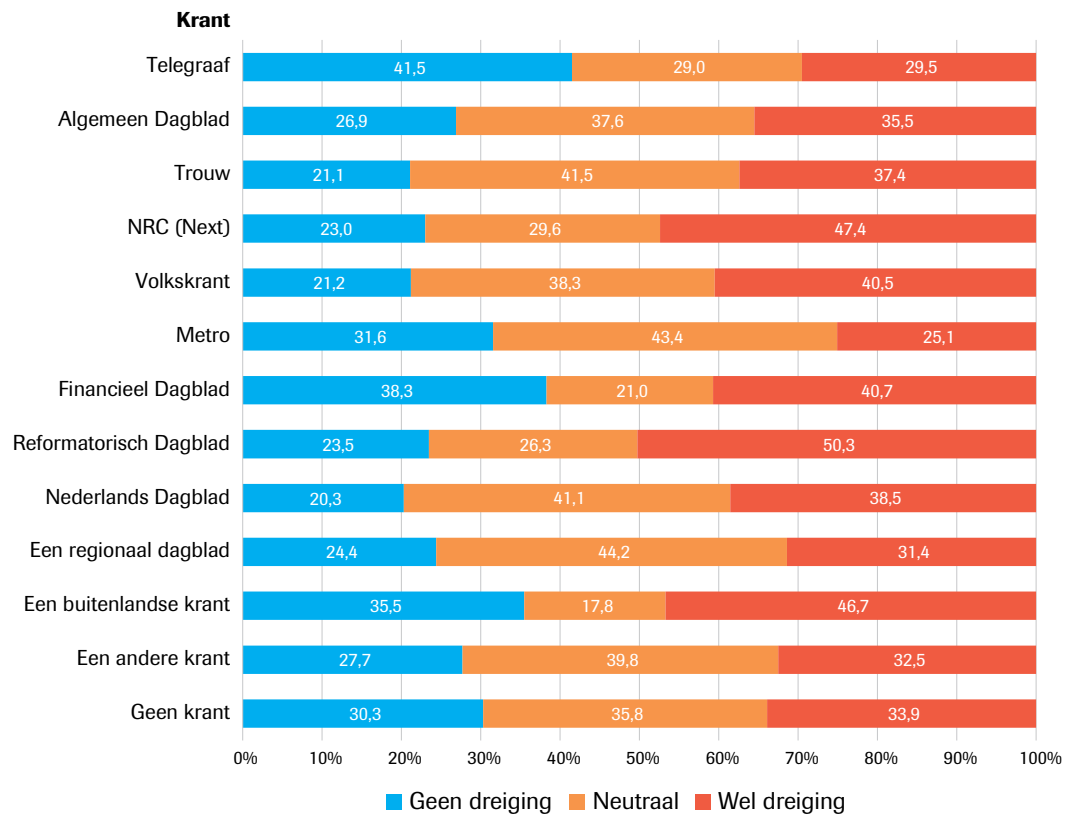
Ten eerste bestaat er een relatief sterk verband tussen politieke oriëntatie en houding ten opzichte van Rusland. Kiezers die stemmen op de VVD, D66, CDA, PvdA en GroenLinks zien Rusland in een beduidend negatiever licht dan degenen die een voorkeur hebben voor de PVV, Forum voor Democratie en – in mindere mate – de SP.¹ Laatstgenoemde partijen binden kiezers aan zich die overwegend minder voelen voor confrontatie met Rusland: een houding die, in het geval van PVV, FvD en SP, bijvoorbeeld overeenkomt met de positionering van die partijen in het ‘nee-kamp’ bij het raadgevend referendum over het Associatieakkoord tussen de EU en Oekraïne in april 2016. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de publieke opinie over Rusland inmiddels sterk is gepolariseerd, maar niet langer langs de traditionele links-rechts scheidslijnen zoals ten tijde van de Koude Oorlog. Een dergelijk beeld tekent zich ook af met betrekking tot de krant die men leest – zij het in minder sterke mate – waarbij bijvoorbeeld lezers van de Telegraaf Rusland bijna twee keer zo vaak niet als een bedreiging ervaren als lezers van de Volkskrant, Trouw en NRC.

¹ Relatief veel kiezers van DENK zien in Rusland, evenals de kiezers van PVV, FvD en SP, geen grote bedreiging voor Europa. Echter, het aantal DENK-respondenten in de Barometer is niet groot genoeg om apart te worden opgenomen in de analyse.

Percentages partijvoorkeur en gepercipieerde Russische dreiging voor Europa



Percentages voorkeurskrant en gepercipieerde Russische dreiging voor Europa



Barometer Alert

Ten tweede wijzen de uitkomsten uit de Clingendael Buitenland Barometer in de richting van sociaal-culturele opvattingen van mensen als verklarende variabele. Zo blijkt dat Nederlanders die sterk hechten aan politieke waarden als de vrijheid van meningsuiting, en de acceptatie van seksuele diversiteit, Rusland meer als een dreiging zien. Interessant is daarentegen dat mensen die vinden dat de Nederlandse cultuur moet worden beschermd, en die een negatieve houding hebben ten aanzien van migratie, Rusland minder als bedreiging zien. Dit laatste zou kunnen worden verklaard doordat laatstgenoemde mensen een zekere affiniteit voelen met de wijze waarop een leider als President Poetin opkomt voor sociaal-conservatieve waarden en de eigen nationale cultuur.

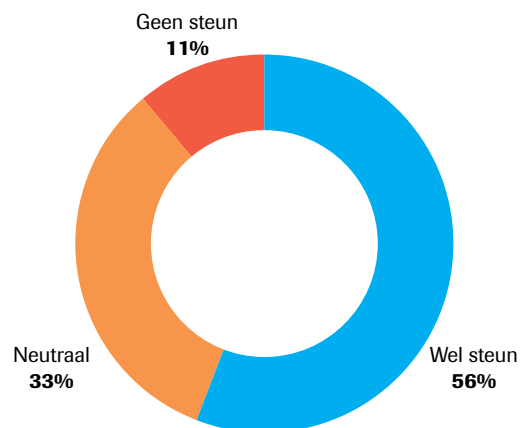
Tenslotte ontstaat er als de houdingen tegenover Rusland worden afgezet tegen andere antwoorden in de Buitenland Barometer een patroon van algemene bezorgdheid over toenemende geopolitieke spanningen en rivaliserende grootmachten. Van alle drie de bovengenoemde factoren heeft dit patroon de sterkste verklarende kracht (zie verklarende tabel 1 op p. 6). Vooral wat betreft China is er een zeer sterke correlatie: degenen die zich zorgen maken over een Russische dreiging, beschouwen China vaak óók als bedreiging. In minder mate geldt dit ook voor de Verenigde Staten. Onder deze respondenten lijkt dus niet zozeer sprake te zijn van een traditionele “oost versus west” dreigingsperceptie, als wel een algemeen gevoel van geopolitieke onveiligheid, waarvan Rusland slechts één van de oorzaken is.

Welke conclusies trekken Nederlanders hieruit?

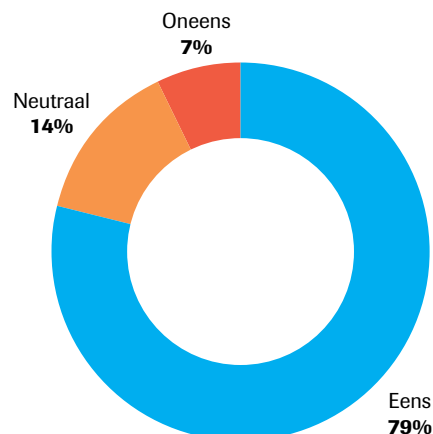
In de Barometer is, naast een algehele perceptie van de Russische dreiging, specifiek naar twee andere gerelateerde thema's gevraagd: de steun voor militair ingrijpen door de NAVO indien één of meerdere bondgenoten door Rusland worden aangevallen (de “artikel 5 bijstandsclausule”) en de wenselijkheid om meer gas uit Rusland te importeren.

Een meerderheid van 56% meent dat Nederland bij een Russische aanval op een NAVO-lidstaat zijn bondgenootschappelijke afspraken moet nakomen, terwijl 11% van mening is dat Nederland dit niet zou moeten doen. Daarbij moet wel worden aangetekend dat het aantal neutrale antwoorden groot is. Voorts acht bijna 80% van de Nederlanders de stelling dat “de Verenigde Staten Europa steeds minder willen beschermen omdat Europeanen meer voor hun eigen veiligheid moeten zorgen” waarschijnlijk of zelfs zeer waarschijnlijk. Dit suggereert dat er onder Nederlanders een relatieve eensgezindheid bestaat over het blijvende belang van geloofwaardige militaire afschrikking, maar impliceert ook een toenemend bewustzijn dat Europa in de toekomst meer voor de eigen veiligheid zal moeten zorgen.

Nederlandse steun NAVO bij Russische aanval



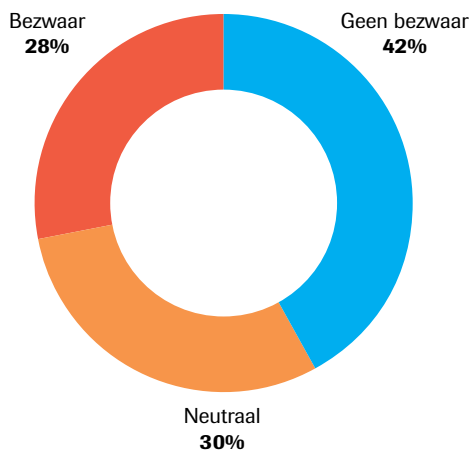
‘De VS zal Europa steeds minder willen beschermen’



Barometer Alert

Deze relatieve eensgezindheid staat in contrast met de houding ten opzichte van import van Russisch gas, die al langer onderwerp van maatschappelijk en politiek debat is. Deze import gaat [volgens een recent rapport van S&P Global](#) door het terugdraaien van de gasproductie in Groningen juist een belangrijkere rol spelen. De meeste Nederlanders lijken op dit punt vrij pragmatisch te oordelen; slechts 28% van de Nederlandse bevolking beschouwt het als een probleem als Nederland meer Russisch gas zou importeren. Overigens denken respondenten uit Groningen, waar zich de Nederlandse gaswinning concentreert, hierover niet noemenswaardig anders dan respondenten uit andere provincies (zie verklarende tabel 2 op p. 6). Wel is er een zeer sterk verband tussen degenen die Rusland als bedreiging ervaren en die het problematisch vinden om meer Russisch gas te importeren. Ook is er zoals verwacht een duidelijke correlatie tussen Nederlanders die milieu en klimaat een beleidsprioriteit vinden en die de Russische gasimport als problematisch beschouwen; deze laatste groep ziet het verminderen van de afhankelijkheid van Russisch gas vermoedelijk eerder als onderdeel van een algehele energietransitie van fossiele naar duurzame energie.

Steun voor import Russisch gas



Implicaties voor het Nederlandse beleid

De Nederlandse regering constateert een voortdurende impasse in de wederzijdse relaties met Rusland en blijft vooralsnog vasthouden aan het reeds bestaande beleid, zoals uiteengezet in een [brief van Minister Blok aan de Tweede Kamer van december 2019](#), die eind september 2020 in de Tweede Kamer wordt behandeld. Dit komt neer op het in samenwerking met bondgenoten en partners druk blijven uitoefenen op Rusland, maar tegelijkertijd zoeken naar mogelijkheden tot dialoog en pragmatische samenwerking. Dit tweesporenbeleid weerspiegelt in feite de uiteenlopende opvattingen binnen de Nederlandse samenleving waarin er geen breed draagvlak lijkt te bestaan voor confrontatie, noch voor onvoorwaardelijke toenadering. Interessant genoeg blijkt uit [recent opinie-onderzoek in Rusland](#) zelf dat ruim 70% van de Russische bevolking een positieve mening over Nederland heeft, hoewel daarbij wordt aangegeven dat de kennis over ons land gering is. Er lijken dus ongeacht de kille bilaterale betrekkingen zowel wat de Nederlandse als de Russische bevolking betreft kansen te zijn voor de toenadering op maatschappelijk niveau die in de Ruslandbrief wordt beoogd.

Niettemin blijkt uit de Clingendael Barometer dat het risico bestaat van toenemende politieke polarisering van het Nederlandse Rusland-debat, langs sociaal-culturele scheidslijnen in de samenleving. Deze scheidslijnen zouden kunnen verscherpen nu de spanningen naar aanleiding van de verkiezingen in Belarus toenemen, tussen Nederland en de Europese Unie aan de ene kant en Rusland aan de andere kant. In de Ruslandbrief constateert Minister Blok bovendien dat de kennis over Rusland de afgelopen tijd is afgenomen, wat verband zou kunnen houden met het relatief grote aantal neutrale antwoorden. Deze ontwikkeling kan tot gevolg hebben dat meningen over Rusland, waaronder dreigingspercepties, steeds minder op feiten worden gebaseerd en dat de kwetsbaarheid voor desinformatie toeneemt. Meer en betere kennis zal in ieder geval de kwaliteit van het debat ten goede komen en een basis kunnen vormen voor verbeeldingskrachtig en toekomstbestendig beleid.

**Tabel 1 Verklaringen voor
gepercipieerde dreiging
Rusland voor Europa**

Variabel	β	SE
Constante	-.218	0.491
Populisme	-.036***	.002
SP	-.062***	.042
PVV & FvD	-.157***	.032
Politiek rechts	.041***	.003
Negatieve houding migratie	-.066***	.001
Bescherming Nederlandse cultuur	-.081***	.01
Nativisme	.014	.017
Nederlandse politieke kernwaarden	.075***	.008
Dreiging China	.515***	.01
Dreiging VS	.096***	.009
Beleidsprioriteit Defensie	.022*	.011
Beleidsprioriteit Buitenlandse Zaken	.05***	.011
NRC/VK/Trouw/FD	.017	.022
Opleiding	.012	.015
Geslacht (vrouw)	-.036***	.018
Leeftijd	.043***	.001

Notities: * $p < .05$, ** $p < .005$, *** $p < .001$

Afhankelijke variabele: Gepercipieerde dreiging Rusland voor Europa

Adjusted R-square: .397

**Tabel 2 Verklaringen voor kritische
houding import meer
Russisch gas**

Variabel	β	SE
Constante	-5.227***	.715
Populisme	.027*	.003
SP	-.024*	.051
PVV & FvD	-.023***	.039
Politiek rechts	.023*	.004
Negatieve houding migratie	-.166***	.001
Bescherming Nederlandse cultuur	-.027*	.013
Dreiging Rusland	.372***	.013
Dreiging China	.061***	.014
Dreiging VS	-.069***	.011
Beleidsprioriteit Defensie	.014	.013
Beleidsprioriteit Buitenlandse Zaken	-.014	.014
Beleidsprioriteit Milieu en Klimaat	.154***	.014
Groningen	-.004	.058
NRC/VK/Trouw/FD	.01	.026
Opleiding	.024	.019
Geslacht (vrouw)	.96***	.021
Leeftijd	-.113***	.001

Notities: * $p < .05$, ** $p < .005$, *** $p < .001$






Afhankelijke variabele: Kritische houding import meer Russisch gas

Adjusted R-square: .33

Over Instituut Clingendael

Het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' is een toonaangevende denktank en academie op het gebied van internationale betrekkingen. Met onze analyses, trainingen en publieke debat willen we overheden, bedrijfsleven, ngo's en de samenleving in bredere zin inspireren en equiperen, om zo een bijdrage te leveren aan een veilige, duurzame en rechtvaardige wereld.

www.clingendael.org
info@clingendael.org
+31 70 324 53 84

 @clingendaelorg
 The Clingendael Institute
 The Clingendael Institute
 clingendael_institute
 Newsletter

Over de auteurs

Bob Deen is coördinator van het Clingendael Russia and Eastern Europe Centre (CREEC) en Senior Research Fellow binnen de Security Unit van Instituut Clingendael. Zijn onderzoek richt zich op internationale veiligheidsvraagstukken en multilaterale samenwerking, met bijzondere aandacht voor Oost-Europa, Rusland, de Kaukasus en Centraal-Azië.

Christopher Houtkamp is Research Fellow bij Instituut Clingendael. Hij richt zich op de kwantitatieve analyse van de Clingendael Buitenland Barometer, een grootschalig opinieonderzoek over de houding van Nederlanders ten aanzien van een breed scala aan buitenland-onderwerpen. Daarnaast is hij werkzaam voor het 'Connected Security'-programma van Clingendael.

Hugo Klijn is Senior Research Fellow binnen de Security Unit van Instituut Clingendael. De nadruk in zijn onderzoekswerk ligt op de Transatlantische veiligheid en wapenbeheersing. Zijn interesse gaat in het bijzonder uit naar de Russische Federatie en de voormalige Sovjet-republieken.

Monika Sie Dhian Ho is Algemeen Directeur van Instituut Clingendael. Daarnaast doceert zij aan de Nederlandse School voor Bestuurskunde in Den Haag en is zij vice-voorzitter van de Commissie Europese Integratie van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV).